

Raportti Helsingin yliopiston Svenska
social- och kommunalhögskolanin juhlasalissa
8.1.2018 järjestetystä seminaarista Kokemuksia to-
tuuskomissioista

KOKEMUKSIA TOTUUSKOMISSIOISTA

Seminaariraportti

HWB Report I, 4/2018

HISTORIANS
WITHOUT
BORDERS

KOKEMUKSIA TOTUUSKOMISSIOISTA

Sirkka Ahonen (toim.)

ISBN 978-952-94-0457-5

Historioitsijat ilman rajoja Suomessa

Helsinki, 2018

SISÄLLYS

1.	Johdanto: Seminaarin tarkoitus ja ohjelma.....	1
1.1.	Seminaarin ohjelma.....	2
2.	Konfliktin jälkeen: Miksi sovitus ei aina onnistu? Etelä-Afrikan Totuus- ja sovintokomissio 1995-1997... 2	2
2.1.	Miksi totuuskomissio eikä ihmisoikeustuomioistuinta?.....	2
2.2.	Totuus- ja sovintokomitean toimintaperiaatteet.....	3
2.3.	Totuus- ja sovintokomission työn jäsentäminen	4
2.4.	Armahdusanomukset	5
2.5.	Miksi totuuskomissio ei luonut kestäväää sovintoa	7
2.5.1.	Osa nuorista torjui ylisukupolvisen vastuun.....	7
2.5.2.	Ääriryhmät eivät taipuneet sovintoon	7
2.5.3.	Taloudellis-yhteiskunnallinen jälleenrakennus oli riittämätöntä.....	8
2.5.4.	Uhrit eivät kokeneet saaneensa oikeutta.....	8
2.6.	Etelä-Afrikan esimerkin anti	8
3.	Totuus ja sovinto Pohjois-Amerikassa: Kanadan komissio ja Yhdysvaltojen äänetön anteeksipyyntö	9
3.1.	Sovintohistoria Pohjois-Amerikassa	10
3.2.	Kanadan totuus- ja sovintokomissio.....	10
3.3.	Anteeksipyyntöt	13
4.	Yhteenvedot.....	14
4.1.	Syällisyys, hyvitys ja sovitus totuuskomission teemana.....	14
4.2.	Anteeksipyyntöjen politiikka	16
4.3.	Tervehdykset Saamelaiskäräjiltä ja oikeusministeriöltä	17
4.3.1.	Saamelaiskäräjien tervehdys	17
4.3.2.	Oikeusministeriön tervehdys.....	18
5.	Tutkijapaneeli ja yleisön keskustelu	18
6.	Yhteenvedo seminaarin annista	20

1. JOHDANTO: SEMINAARIN TARKOITUS JA OHJELMA

SIRKKA AHONEN

Historioitsijat ilman rajoja Suomessa -yhdistyksen tarkoitus on tukea historian käyttöä kansalaisyhteiskunnassa ja politiikassa ja erityisesti hyödyntää historian potentiaalia konfliktien aikaisten ja jälkeisten ristiriitojen sovitelussa. Yhdistyksen toimintakehyksenä on kansainvälinen historioitsijoiden verkosto.

Suomessa saamelaisten ja valtion suhde on pitkään ollut vaikea. Ristiriita on koskenut niin maan ja muiden luonnonresurssien käyttöä kuin alkuperäisyhteisön oikeutta kieleensä ja kulttuuriinsa. Saamelaisten edustuslaitos Saamelaiskäräjät ryhtyi vuonna 2017 valmistelemaan saamelaisten kokemien historiallisten vääryyksien käsittelevää totuus- ja sovintokomissiota.

Totuus- ja sovintokomissioita on maailmalla toiminut kymmeniä. Totuus- ja sovintokomissio tarkoittaa valtion perustamaa ja kokoamaa instituutiota, jonka tarkoitus on luoda yhteisön sisäisten ja yhteisöjen välisten konfliktien osapuolille tilaisuus avoimeen kohtaamiseen ja julkiseen keskusteluun. Komissio voi edistää osapuolten välisiä anteeksipyyntöjen ja -antoja. Se voi myös suositella valtiolle armahduksien myöntämistä ja oikeuslaitokselle rikosten ja oikeudenloukkausten tutkimista ja rankaisemista.

Perustettavan saamelaisten totuus- ja sovintokomission käsiteltäviä konfliktinaiheita ovat ennen muuta saamelaisalueen luonnonresurssien käyttö sekä saamelaisväestön oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin. Edellisten vuosikymmenien aikainen, alkuperäiskansan oikeutta kieleensä ja turvalliseen kasvuympäristöön loukkaava asuntolakoulukäytäntö on komission ensisijaisesti käsiteltäviä asioita.

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissiolla on vastineensa sekä Norjassa että Ruotsissa. Naapurimaiden komission mandaattia ja tehtäviä koskevista valinnoista Suomen prosessi saa periaatteellista tukea. Etäisemmistä kansainvälisistä esimerkeistä Kanadan totuus- ja sovintokomission pitkälle edenneellä asuntolakoulujen oppilaiden kokemien vääryyksien tutkinta- ja hyvittämytyöllä on välitöntä merkitystä Suomen komissiolle. Myös muut kansanväliset esimerkit tarjoavat kokemuksia totuus- ja sovintokomission mandaatin määrittelystä, rakenteesta ja uhrien ja syyllisten kohtaamisen käytännöistä.

Historioitsijat ilman rajoja onkin valinnut kansainväliset esimerkit ensimmäisen saamelaisten totuus- ja sovintokomissiota koskevan seminaarinsa aiheeksi.

Videotallenteet asiantuntijoiden esityksistä voi katsoa Historioitsijat ilman rajoja -yhdistyksen verkkosivuilta osoitteessa hwb.fi/totuuskomissio.

1.1. Seminaarin ohjelma

KOKEMUKSIA TOTUUSKOMISSIOISTA

Maanantai 8.1.2018, Helsingin yliopisto

Moderaattori: Reetta Toivanen, Helsingin yliopisto

Konfliktin jälkeen: miksi sovittelu ei aina toimi? Etelä-Afrikan Totuus- ja sovintokomitean toiminta

Sirkka Ahonen, Helsingin yliopisto

Syällisyys, hyvitys ja sovitus totuuskomissioiden teemana

Teivo Teivainen, Helsingin yliopisto

Totuus ja sovinto Pohjois-Amerikassa. Kanadan komissio ja Yhdysvaltojen ääntön anteeksipyyntö

Reetta Humalajoki, Turun yliopisto

Saamelaiskäräjien tervehdys

Tiina Sanila-Aikio, Saamelaiskäräjät

Oikeusministeriön tervehdys

Johanna Suurpää, oikeusministeriö

Anteeksipyyntöjen politiikka

Jan Löfström, Helsingin yliopisto

Tutkijoiden paneelikeskustelu

2. KONFLIKTIN JÄLKEEN: MIKSI SOVITUS EI AINA ONNISTU? ETELÄ-AFRIKAN TOTUUS- JA SOVINTOKOMISSIO 1995-1997

SIRKKA AHONEN

2.1. Miksi totuuskomissio eikä ihmisoikeustuomioistuinta?

Totuus- ja sovintokomissioita on eri maissa 1980-luvulta lähtien perustettu eheyttämään yhteiskuntaa sisäisten konfliktin jälkeen. Rauhansopimus, paluu diktatuurista demokratiaan tai sortorakenteiden poistaminen ei sellaisenaan palauta keskinäistä luottamusta kansalaisryhmien välille. Totuus- ja sovintokomitean perustamalla valtio antaa kansanryhmille tilaisuuden kertoa kokemistaan vääryyksistä ja ilmaista katkeruutensa. Totuus- ja sovintokomissio poikkeaa rikostuomioistuimesta siinä, että asianosaiset eivät tule paikalle kuulusteltaviksi vaan kertomaan kokemuksistaan. Asioiden käsittelyä eivät myöskään johda pelkästään tuomarit vaan laajempaa yhteiskunnan ja kulttuurin tuntemusta ja ymmärrystä edustava raati.

Tuomioistuimen ja totuuskomission eroavaisuuksia ilmentää ero Nürnbergin vuoden 1945 jälkeisen sotarikostuomioistuimen ja Etelä-Afrikan vuonna 1994 tapahtuneen demokratiaan siirtymisen yhteydessä perustetun totuus- ja sovintokomitean välillä. Nürnbergissä oikeudenkäynti tapahtui tarkoin eristetyssä oikeussalissa kansainvälisen tuomariston johdolla. Etelä-Afrikassa komissio kuuli asukkaita eri puolilla maata, piti huolta yhteiskunnan eri ryhmien ja toimijoiden mahdollisuudesta tulla tasapuolisesti kuulluiksi, kutsui tutkijoiksi eri alojen asiantuntijoita ja avasi kokoukset suurelle yleisölle.

Nürnbergin oikeudenjaon perustana oli etukäteen jäsennelty määritelmä siitä, mitä tekoja ihmisoikeuksien rikkomuksiin kuului. Langetettavat tuomiot vastasivat määriteltyjä rikoksia. Etelä-Afrikan totuus- ja sovintokomission aatteellisena pohjana puolestaan oli usko yksilöiden kykyyn tehdä ero hyvän ja pahan välillä, samais-tua toinen toistensa kärsimykseen ja antaa anteeksi. Komissio ei langettanut tuomioita, vaan pyrki niiden vält-tämiseen sovittelemalla ristiriidat dialogin avulla. Totuuskomissio ei silti ollut tuomioistuimen vaihtoehto, vaan raskaiden rikosten ollessa kyseessä suositteli tuomioistuimille niiden juridista käsittelyä.

Totuuskomissiot ovat yleistyneet 1990-luvulta lähtien. Diktatuurin, sortovallan tai muun konfliktin kokeneet yhteisöt ovat useissa tapauksissa valinneet totuuskomission sen sijaan että olisivat turvautuneet erityiseen ihmisoikeustuomioistuimeen. Valinnan perusteena on usein ollut oletus, että totuuskomissiot auttavat yhteis-öjä rakentamaan uudelleen sisäisen yhteenkuuluvuutensa. Bosnia-Hertsegovina on esimerkki siitä, että to-tuus- ja sovintokomitean perustamisen epäonnistuminen ja sotatuomioistuimeen turvautuminen jätti 1992-1995 sodissa traumatisoituneen väestön jatkossakin syvästi jakautuneeksi. Sotarikostuomioistuimen tuomiot ovat useissa tapauksissa vain vahvistaneet ryhmien uhriutumista sovinnon luomisen sijasta.

Etelä-Afrikan Totuus- ja sovintokomissio nojasi yleisinhimillisten arvojen kuten totuuden, laupeuden ja veljey-den perustalle. Se toimi kansainväliselle yhteisölle innostavana ja toivoa antavana esimerkkinä. Kahdenkym-menen vuoden jälkeen komissioon kohdistuu kuitenkin myös epäilyksiä. Palaan niihin artikkelini lopussa.

2.2. Totuus- ja sovintokomitean toimintaperiaatteet

Totuus- ja sovintokomission toimintojen ylipäätänsä puheenjohtajana toimi arkkiepiispa Desmond Tutu. Yhdis-tyneiden kansakuntien sanktioimien ihmisoikeuksien ja kristillisen laupeudenkäskyn lisäksi hän vetosi komis-sion periaateohjelmassa afrikkalaiseen käsitteeseen *ubuntu*, joka tarkoittaa ihmisten kykyä samaistua toistensa kärsimykseen ja tuntee heitä kohtaan hyvää tahtoa. Puheenjohtajan henkilö kuvasti hänen eettistä asennoitu-mistaan; komission kokouksissa hän itki katkeruuden murtamien kanssa ja tanssi riemusta hyvän tahdon voit-taessa.

Uuden, demokraattisen Etelä-Afrikan kansanedustuslaitos ei aikaillut apartheid -kauden sortorakenteiden kaa-tamisessa. Poliittiset oikeudet yhdenvertaistettiin, väestöryhmien liikkumista ja toimintaa eriyttäneet ja estä-neet säännöt kumottiin, poliisilaitos demokratisoitiin, opetuslaitos yhtenäistettiin ja palveluissa harjoitettiin

positiivista diskriminaatiota vääryyttä kärsineen mustan enemmistön hyväksi. Samalla kuitenkin valkoisen väestön oikeus omaisuuteensa ja kulttuuriinsa turvattiin. vaaleja.

Totuus- ja sovintokomissio asetti toimintaperiaatteensa 1990-luvun puolivälin hyvää tulevaisuutta lupaavassa tilanteessa. Niistä ensimmäinen oli totuudellisuuden vaatimus:

- Kuultavien tuli kertoa totuus kokonaisena ja muuntamattomana, koska luottamus voi perustua vain täydelliseen avoimuuteen. Monet kuulijat tulivat istuntoihin saadakseen vihdoinkin tietää, mitä kadonneelle tai kuolleelle omaiselle todella oli tapahtunut
- Komissio halusi kuulla vain apartheid -kauden (1960-1994) aikaisista poliittisesti motivoituista teoista. Näin käsittelystä karsiutuivat yksilöiden henkilökohtaiset riidat
- Komissio lupasi, että valkoisia ja mustia pahantekijöitä samoin kuin heidän kokemiaan vääryyksiä käsitellään tasapuolisesti. Kuultavina olevien ja kuulemaan tulevien joukossa olikin sekä apartheidin toimijoiden, että heidän uhriensa edustajia. Koska kokoukset eivät rajoittuneet pahantekijöiden kuulemiseen vaan etenivät keskustellen, uhreilla oli tilaisuus kertoa omat versionsa tapahtumista
- Pahantekijöiden ei ollut pakko osoittaa katumusta eikä uhrien ilmaista anteeksiantoaan. Silti puheenjohtajan, arkkipiispa Tutun mukaan prosessin perimmäisenä tarkoituksena oli yhteisön jäsenten keskinäinen anteeksianto
- Rikkomuksia käsiteltiin yksilöiden välisinä vääryyden tekoina. Kuultavat eivät näin voineet vedota institutionaalisiin käskyketjuihin, vaan heidän oli selvitettävä henkilökohtaiset motiivinsa
- Raskaat rikokset annettaisiin tuomioistuinten käsiteltäviksi.

Kuulemisprosessin kattavuuden uskottiin katkaisevan vaikenemisen kierteen, joka monen konfliktin jälkitilassa on jättänyt vääryyden kokemukset ja katkeruuden aiheet jälleenrakentamisen esteiksi ja tulevien konfliktien syytykkeiksi.

2.3. Totuus- ja sovintokomission työn jäsentäminen

Komissio jakaantui kolmeksi komiteaksi, joiden keskinäinen jatkumo takasi totuuden käytön käytännön tason sovinnontekoon.

Ihmisoikeuskomitea jalkautui pitkin maata pieniin ja suuriin yhdyskuntiin, jotta kaikilla olisi mahdollisuus kertoa kokemuksistaan. Kertomukset johtivat haastattelijat lähestymään uusia kuultavia, jotta kokemusten kirjo ja laatu saisi mahdollisimman laajat mittasuhteet. Haastattelijat pyrkivät tasapuolisuteen eri laitosten, yhteiskunnallisen ja kulttuurisen toiminnan edustajien ja niin korkeassa kuin alhaisessa asemassa olevien ihmisten kuulemisessa. Haastattelijat keräsivätkin yli 22.000 uhrin lausunnot. Niistä yli 2.000 johti käsittelyyn eri puolilla maata järjestetyissä avoimissa kokouksissa.

Alueellisia kokouksia säesti laaja medianäkyvyys, joka teki ihmisoikeuksien loukkauksista koko kansan kollektiivisen muistin ydinsisällön. Avointen kokousten valtaiset osanottajamäärät tekivät kokouksista massatapah-tumia. Paikalle tulivat paitsi kuultaviksi kutsutut pahantekijöiksi tunnistetut toimijat, myös uhrin, näiden omaiset ja naapurit. Kokoukset yltyivät paikoin toyi toyi -tanssiksi, ANC:n vapauslauluiksi ja satunnaisesti myös nujakoiksi. Periaatteena oli ”sana on vapaa”.

Armahduskomitea käsitteli paikallisissa kuulemiskokouksissa esiin tulleet, rangaistusharkintaa edellyttäviksi katsottavat tapaukset. Myös aikaisemmin apartheid-kaudella tuomitut saivat tuoda asiansa armahduskomiteaan. Komitean puheenjohtajisto edusti vahvempaa juridista asiantuntemusta kuin ihmisoikeuskomitean ja koostui siksi tuomareista. Silti sananvalta oli myös yleisöllä, joten istunnot kehittyivät usein kuulustelun sijasta keskusteluksi armahduksen anojan ja hänen uhriensa välillä. Armahduskomitea sai käsiteltäväkseen yli 7.000 armahdusanomusta, joista lähes tuhat johti armahdukseen.

Totuus- ja sovintokomitean puheenjohtaja, arkkipiispa Tutu, pahoitteli anomusten vähäistä määrää, joka osoitti, etteivät apartheid -hallinnon toimijat luottaneet komission toiminnan tasapuolisuuteen vaan katsoivat komission lupauksistaan huolimatta harjoittavan voittajan oikeutta.

Korvausoikeuden ja ihmisarvon palauttamisen komitea täytti tehtävää, joka monen vääryyttä kärsineen mustan eteläafrikkalaisen mielestä oli komission tehtävistä oleellisin. Ihmisarvon palauttaminen tarkoitti sitä, että poliittiset vangit ja syyttä epäillyt kansalaiset saivat takaisin työpaikkansa ja omaisuutensa. Moni toki koki ihmisarvonsa tulleen palautetuksi jo saatuaan kertoa kärsimistään vääryyksistä ja tultuaan kuulluksi ihmisoikeuskomitean istunnoissa, mutta julkinen tunnustus vahvisti kokemusta.

Komission kansanedustuslaitokselle suosittelemat taloudelliset korvaukset jäivät lopulta vaatimattomiksi. Niitä sai noin 13.000 eteläafrikkalaista. Korvaukset eivät riittäneet kattamaan niitä menetyksiä, joita mustien liikkumista ja asumista rajoittaneet säännöt olivat puolen vuosisadan aikana aiheuttaneet. Komissio totesi itse raportissaan, että korvausten määrä jäi kauas uhrien toivomasta ja että komission työ siksi ei vastannut siihen kohdistuneita odotuksia.

2.4. Armahdusanomukset

Armahduskomitean periaatteiden mukaan armahdus edellytti ennen muuta sitä, että anoja kertoo totuuden mitään pois jättämättä tai vääristelemättä. Sen sijaan hänen ei ollut pakko ilmaista katumusta tai pyytää anteeksi. Uhrin ei myöskään ollut pakko antaa anteeksi.

Totuudellisuuden toteutumista edisti se, että komitean istunnot olivat avoimia, niin että yleisön joukossa istuvat anojan uhrin saattoivat paljastaa virheet. Istuntojen laaja televisiointi teki kertomuksista kollektiivisen muistin yhteisiä sanktioituja osia.

Seuraavassa on esimerkkejä siitä, miten armahduskomitea käsitteli apartheid -kauden rikkomuksia ja niiden toimijoita. Esimerkit valottavat sovinnonteon ehtoja.

Ensimmäisessä tapauksessa pahantekijä anoo armahdusta, mutta ei ilmaise katumusta eikä halua pyytää anteeksi:

Armahduksen anoja, Kansallisen puolueen radikaali jäsen Clive Derby-Lewis oli vuonna 1993 ampunut ANC-aktiivin kommunistin Chris Hanin. Anoja totesi komitealle, ettei katunut tekoaan eikä halunnut pyytää anteeksi. Komitea ei myöntänyt armahdusta, koska ei katsonut hänen tekoaan ”poliittisesti motivoituksi”. Murha oli tapahtunut vuonna 1993, kun valassa oleva Kansallinen puolue ja ANC jo olivat yhteistoimin purkamassa apartheid -rakenteita ja valmistelemassa enemmistövaltaan siirtymistä. Siten pahantekijän ei voinut katsoa murhatyön tehdessään edustaneensa Kansallista puoluetta.

Toisessa tapauksessa armahduksen osittainen kieltäminen johtui sekä rikoksen vakavuudesta että ”poliittisen motiivin” puuttumisesta. Teini-ikäinen musta vapaustaistelija oli surmannut kokonaisen perheen, jonka nuorin jäsen oli 11-vuotias. Komitean raportti kertoo:

”- - osapuolet vaihtoivat keskenään sovinnon eleitä”, ja surmaaja armahdettiin verityöstä. Poikkeuksena oli kuitenkin 11-vuotiaan pojan tappaminen. Lapsen tappamista ei komitean mukaan voinut pitää poliittisesti motivoituna.

Seuraava tapaus osoittaa, kuinka armahdusanomus saattoi johtaa käytännön sovintoon. Vaikka uhri, orpo nuorukainen, ei antanut anteeksi, pahantekijät lupasivat hänelle kodin ja elatuksen:

Heather ja van Vuuren anoivat armahdusta siitä, että olivat murhanneet Tshidiso Moetasi vanhemmat. Tshido suostui tapaamaan anojat murhapaikalla, makuuhuoneessa. Tshido ei voinut antaa anteeksi. Silti hän vetosi pahantekijöihin kysymällä, kuka elättäisi hänet. Van Vuuren vastasi: ”Saat tulla meille asumaan.” Tapaaminen päättyi kädenpuristukseen.

Totuuskomission perustajat uskoivat, että sovintoprosessiin osallistumisella oli terapeuttinen vaikutus. Armahduksen anominen helpottaisi väkivaltaan syyllistyneen osapuolen oloa, vaikka armahdusta ei tapahtuisikaan. Seuraavassa tapauksessa anojana oli murhiin syyllistynyt musta vapaustaistelija. Hän viittasi yleisön joukossa istuviin uhrin omaisiin ja selitti anomuksensa motiivia seuraavasti:

Olen täällä [komission istunnossa] koska haluan että [uhrin] perhe näkee omin silmin, kuka tappoi [”eliminoi”] heidän poikansa, veljensä ja isänsä - tunnen että minun täytyy tulla esiin ja myöntää, että osallistuin sellaisiin tekoihin.

Vaikka komissio käsitteli ihmisoikeusrikkomuksia yksilöiden välisinä eettisinä kysymyksinä, monet anojat viittasivat ulkopuolisiin tekijöihin. Valkoisen poliisivallan edustajat selittivät usein tekonsa johtuneen apartheid -kauden väkivaltaisesta ilmapiiristä. Mustat pahantekijät viittasivat samoin ilmapiiriin mutta myös pahoihin henkiin ja vihaa nostattaviin huumeisiin. Koska komission tavoitteena oli mahdollisimman monien armahtaminen, myrkylliseen ilmapiiriin tai huumeisiin vetoajat saivat armahduksen, jos muuten kertoivat tekonsa totuudenmukaisesti eivätkä olleet syyllistyneet mittasuhteiltaan massiiviseen väkivallantekoon.

2.5. Miksi totuuskomissio ei luonut kestäväää sovintoa

1990-luvun puolivälissä Etelä-Afrikan Totuus- ja sovintokomissio herätti vahvaa tulevaosuudenuskoa niin omassa maassa kuin maailmalla. Kahdenkymmenen vuoden aikaperspektiivistä näyttää selvältä, ettei kaiken kattavaa kestäväää sovintoa kuitenkaan saavutettu. Etelä-Afrikan 2010-luvun tapahtumat viittaavat siihen, että ainakin seuraavat ilmiöt ovat rapauttaneet sovintoa:

- Nuoret torjuivat ylisukupolvisen vastuun
- Ääriryhmät vastustivat sovintoa
- Taloudellis-yhteiskunnallinen jälleenrakennus oli riittämätöntä
- Uhrin eivät kokeneet saaneensa oikeutta

2.5.1. Osa nuorista torjui ylisukupolvisen vastuun

Nuorille 2010-luvulla tehdyissä kyselyissä konfliktin molempien osapuolten jälkeläisistä osa empii antaa kiitosta sovintoprosessille.

Valkoiset nuoret torjuvat yli sukupolvien ulottuvat vastuun rikoksista. He kysyvät, miksi heidän tulisi kantaa syyllisyyden taakkaa sellaisesta mitä eivät itse tehneet. Toinen, nimenomaan afrikaanereihin kuuluvien nuorten usein esittämä kysymys koski oikeutta tuntea ylpeyttä esi-isien buurien urtoista. Buurien vahva kansallinen kertomus sisälsi sekä uhriuden että sankaruuden aineksia ja oli lukuisten muistomerkkien ja historianopetuksen vaalima. Jotkut nuoret väittivätkin, että uusi, näkökulmaltaan musta historianopetus ujutti heihin väärää historiatietoisuutta.

Mustat nuoret puolestaan katsoivat, että mustien vapaustaistelijoiden asettaminen vastuuseen väkivallanteoista oli komissiolta virhe. ANC:n vapaustaistelu oli heidän mukaansa ”oikeutettu sota” toisin kuin valkoisten väkivallanteot. Komission vaalima tasapuolisuus ei siksi ollut eettistä: oikean asian puolesta väkivaltaan tarttuneiden ei tarvinnut anoa armahdusta, koska he eivät olleet rikollisia.

2.5.2. Ääriryhmät eivät taipuneet sovintoon

Radikaalit mustat nousivat 2010-luvulla vastustamaan sovintopolitiikkaa, jota mustien oma valtapuolue ANC oli ollut rakentamassa. Julius Malema, uuden Economic Freedom Fighters puolueen johtaja, kannusti mustia jatkamaan taistelua taloudellis-yhteiskunnallisten ihmisoikeuksien puolesta ja laulamaan taistelulaulua ”Ammutaan buurit...”.

Radikaalit afrikaanerit puolestaan kannattivat Afrikaner Weerstandsbeweging -puoluetta, jonka johtaja Eugène Terre'Blanche julisti, että buurit olivat kansakunta, jolle Jumala oli luvannut Etelä-Afrikan ja joiden siksi piti jatkaa oman kansallisvaltion rakentamista.

2.5.3. Taloudellis-yhteiskunnallinen jälleenrakennus oli riittämätöntä

Monet mustat katsoivat, ettei sovinnon tavoittelu riittänyt vaan totuuskomissiota tärkeämpää olisi ollut tehostaa maan taloudellis-yhteiskunnallista jälleenrakennusta. Heidän joukostaan nousivat 2010-luvulla Economic Freedom Fighters -puolueen kannattajat. He painottivat uuden Etelä-Afrikan keskeneräisyyttä: apartheid -kauden väestöllisen segregaaation perintönä suuri osa mustista asui edelleen kaupunkien laitamien slummeissa, joista puuttui tarpeellinen kunnallistekniikka. Etelä-Afrikka oli myös tulonjaoltaan maailman eriarvoisimpia maita.

2.5.4. Uhrit eivät kokeneet saaneensa oikeutta

Mustat eivät kahdenkymmenen vuoden perspektiivistä kaiken yleensäkin katsoneet Totuuskomission restoratiivisen oikeudenkäytön vastanneen oikeudenmukaisuuden vaatimuksia. Oikeudenmukaisuus oli menetetty sovinnon tavoittelulle. Valkoiset ihmisoikeuksien polkijat saivat tilaisuuden anoa armahdusta sen sijaan, että olisivat maksaneet teoistaan.

Mustien joukossa ilmeni myös kyynisiä epäilyksiä siitä, että apartheid-hallinnon ihmisoikeuksiin syyllistyneet toteuttajat käyttivät Totuus- ja sovintokomissiota väärin. Sen sijaan että olisivat suostuneet tiuomittaviksi ja suostuneet materiaalisesti hyvittämään tekojaan, he hakivat komissiosta armahduksia ja mielenrauhaa voidakseen jatkaa etuoikeutettua elämäänsä Etelä-Afrikan varakkaana luokkana. Komissio oli oikeuden sijasta harjoittanut terapiaa. Kyynisen kritiikin mukaan armahdukset olivat vääryys apartheidin uhreja kohtaan. Sovintopolitiikan varjolla Totuuskomissio oli harjoittanut voittajan oikeutta.

2.6. Etelä-Afrikan esimerkin anti

Totuuskomissio lienee onnistunut apartheid -valtion perusrikoksen, suoran rotusorron, käsittelyssä ilman massiivisia vapausrangaistuksia ja rotuvihan ylläpitämistä niiden avulla.

Etelä-Afrikan totuus- ja sovintokomissio osoitti toimintavoillaan, mitä yhteiskunnallisesti restoratiivinen oikeudenkäyttö edellyttää. Ihmisoikeuskomitean jalkautuminen laajan maan harvaan asuttuihinkin kolkkiin tuotti yli 22.000 apartheidin uhrin kertomusten autenttisen aineiston, jonka julkisen raportoinnin jälkeen kollektiivisen muistin väärentäminen ei ollut mahdollista. Kun muistin kannattama kertomus totuuskomission toimintaperiaatteiden ansiosta lisäksi on moniääninen, se ei tule palvelemaan valtapyyteitä vaan eettistä vaatimusta, jonka mukaan historian tulee olla reilu menneisyyden kaikkia ryhmiä kohtaan.

3. TOTUUS JA SOVINTO POHJOIS-AMERIKASSA: KANADAN KOMISSIO JA YHDYSVALTOJEN ÄÄNETÖN ANTEEKSIPIYYNTÖ

REETTA HUMALAJOKI

Valtioneuvoston lokakuun ilmoituksen jälkeen on käyty kiivasta keskustelua siitä, onko ”sovintokomissio” oikea nimitys saamelaisia koskevalle selvitysprosessille. Tämänkin tapahtuman aiheena on nimenomaan ”totuuskomissiot” eikä ”sovintokomissiot”. Voiko sovintoa siis tehdä tutkimatta ensin ”totuutta”? Toisaalta, mitä hyötyä ”totuudesta” on, jos sitä ei seuraa sovinto? Pohjois-Amerikassa - sekä Kanadassa että Yhdysvalloissa - on jo pitkä sovitteluyritysten historia, josta kannattaa ottaa oppia suomalaista sovittelukäytäntöä suunniteltaessa. Kanadan totuus- ja sovintokomissio on näistä tunnetuin esimerkki, mutta jo toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvalloissa pyrittiin sopimaan kiistoja alkuperäiskansojen kanssa. Nämä eri sovitteluyritykset osoittavat, että totuus ja sovinto ovat molemmat välttämättömiä osia valtion ja alkuperäiskansojen välisten suhteiden kehittämiseen. Tässä alustuksessani keskityn lähinnä Kanadan totuus- ja sovintokomissioon, mutta tuon myös lyhyesti esille yhdysvaltalaisia esimerkkejä sovitteluyrityksistä sekä vertaan molempien maiden esittämiä anteeksipyyntöjä alkuperäiskansoille.

Aluksi haluan tehdä selväksi, että Pohjois-Amerikan esimerkit ja varsinkin Kanadan totuus- ja sovintokomissio eroavat muista tänään käsittelemistämme tapauksista. Kanadan totuus- ja sovintokomissio perustettiin käsittelemään alkuperäiskansojen asuntolakouluista aiheutuneita traumoja. Se aloitti toimintansa vuonna 2008 ja sen loppuraportti julkaistiin vuonna 2015. Komissio oli ensimmäinen, joka keskittyi nimenomaan *alkuperäiskansojen* asioihin. Näin ollen, siihen liittyi erityisiä haasteita, jotka poikkesivat muista komissioista. Tutkijoiden Brian Rican ja Anna Snyderin mukaan Kanadan totuuskomission haasteet johtuvat siitä, että kanadalainen yhteiskunta polveutuu asuttajista ja alkuperäiskansoista eli on asuttajayhteiskunta (*settler society*).¹

Ricen ja Snyderin tunnistamat kolme asuttajayhteiskunnan pääpiirrettä vaikeuttavat sovintomahdollisuuksia Kanadan kaltaisissa maissa. Ensinnäkin, asuttajayhteiskunnassa kolonialismin aiheuttama alkuperäiskansojen satoja vuosia kokema syrjintä jatkuu edelleen ja vaikuttaa heidän yhteiskunnalliseen asemaansa. Toiseksi, kansalliset myytit kieltävät totuuden alkuperäiskansojen kokemasta kohtelusta ja vahvistavat stereotyyppistä kuvaa alkuperäiskansoista lapsenomaisina ja vähempiarvoisina ihmisinä. Ja kolmanneksi, kulttuurien, kielten ja identiteettien tuhoamisen seurauksena alkuperäiskansat eivät ainoastaan koe vihaa asuttajia kohtaan vaan voivat myös tuntea epävarmuutta ja itseinhoa. Tätä voisi kutsua myös ”sisäiseksi kolonisaatioksi”.

---

¹ Brian Rice & Anna Synder, 'Reconciliation in the Context of a Settler Society: Healing the Legacy of Colonialism in Canada', Marlene Brant Castellano et al. toim., *From Truth to Reconciliation: Transforming the Legacy of Residential Schools* (Aboriginal Healing Foundation, 2008) 43-63.

3.1. Sovintohistoria Pohjois-Amerikassa

Jatkuva syrjintä, kansalliset myytit ja ”sisäinen kolonisaatio” ovat piirteitä, jotka vaikeuttavat mahdollisuuksia luoda sovintoa alkuperäiskansojen ja muiden kansalaisten välille. Tästä syystä sovinto on mahdottomuus tilanteessa, jossa syrjintä jatkuu ja alkuperäiskansojen oikeuksia ei tunnusteta. Sovinto menneistä asioista ei riitä, jos jatkuvaa syrjintää ei noteerata. Tämän näkee esimerkiksi Yhdysvaltojen yrityksistä tehdä sovintoa alkuperäiskansojen maa-oikeuksien suhteen 1950-luvulla.

Vuonna 1947 Yhdysvalloissa perustettiin tilapäinen komissio käsittelemään eri alkuperäiskansojen korvausvaatimuksia menetetyistä maista ja resursseista.² Alun perin alkuperäiskansajärjestöt kehuivat komissiota ja pitivät sitä valtion tunnustuksena rikkoneensa alkuperäiskansojen kanssa tehtyjä sopimuksia. Komission tarkoituksena ei ollut sovittaa (*reconcile*) valtion ja alkuperäiskansojen välisiä suhteita. Sen sijaan, maksamalla korvauksia valtio pyrki sopimaan (*settle*) tietyt riidat, jotta näiden kansojen erityisasema voitaisiin poistaa ja heidät voisi paremmin sulauttaa valtaväestöön. Joissakin tapauksissa valtion virkamiehet jopa tekivät alkuperäiskansojen edustajille selväksi, että jos sovitut korvaukset maksettaisiin heille ainoastaan, jos he hyväksyisivät laillisen alkuperäiskansastatuksensa poistamisen.

Samankaltaista komissiota suunniteltiin myös Kanadaan 60-luvulla, mutta sen mandaatista ja rahoituksesta ei saatu siinä vaiheessa sovittua. Tällainen korvausprosessi poikkesi toki valtavasti nykyisistä totuuskomissioista; komission toiminnasta ei raportoitu julkisesti ja vain todisteet maan omistukseen liittyen kiinnostivat sen jäseniä. Tämä on kuitenkin selkeä esimerkki siitä, miten yritys sopia pelkästään historiallisia rikkeitä ilman minäänlaista laajempaa menneiden ja nykyisten suhteiden käsittelyä voikin toimia sulauttamisen välineenä. Sovinto ei välttämättä tuekaan alkuperäiskansojen oikeuksia vaan valtio voi käyttää sitä niiden vähentämiseen. Tämä perustuu siihen näkemykseen, että korvaamalla menneet vahingot asiat on loppuun käsitelty, eikä ole enää tarvetta ajatella näitä ryhmiä alkuperäiskansoina.

3.2. Kanadan totuus- ja sovintokomissio

Kanadassakin on jo ennen totuus- ja sovintokomissiota ollut erilaisia sovitteluyrityksiä sekä maa-oikeuksiin että asuntolakouluihin liittyen. Kanadan maa-oikeuksien itsenäinen korvauskomissio toimi vuodesta 1991 vuoteen 2009 ja käsittelee alkuperäiskansojen korvausvaatimuksia, jotka valtio oli jo kertaalleen hylännyt.³ Tätä ei kuitenkaan seurannut statuksen poisto. Vuodesta 1991 vuoteen 1996 toimi myös *Royal Commission on Aboriginal Peoples*, valtion perustama komissio, joka tutki ja loi yli 3.000 sivua pitkän raportin alkuperäiskansojen tilanteesta Kanadassa.⁴ Jälkimmäinen komissio pui myös asuntolakouluasiaa.

---

² Kenneth Philp, *Termination Revisited: American Indians on the Trail to Self-Determination, 1933-1953* (1999), 16-33.

³ Jane Dickson, 'Beyond Lawful Obligation: The Indian Specific Claims Commission as a mechanism of transitional justice in Canada', Damien Short & Corinne Lennox toim., *Handbook of Indigenous Peoples' Rights* (2015), 286-297.

⁴ Marc A. Flisfeder, 'A Bridge to Reconciliation: A Critique of the Indian Residential School Truth Commission', *International Indigenous Policy Journal* 1:1 (2010), 1-25.

Varsinainen totuus- ja sovintokomissio lähti kanteesta, jonka asuntolakouluista selviytyneiden ryhmä nosti valtiota vastaan. Vuonna 2006 valtio ja yli 86.000 entistä asuntolakouluoppilasta edustava ryhmä teki sopimuksen, joka antoi entisille oppilaille mahdollisuuden vaatia korvauksia kokemastaan kärsimyksestä asuntolakouluissa sekä perusti komission käsittelemään traumaa kansallisella tasolla. Komission mandaattiin kuului raportin laatiminen asuntolakoulujen historiasta sekä sen jatkuvista vaikutuksista alkuperäiskansayhteisöihin. Komission viiden vuoden työlle määriteltiin 60 miljoonan dollarin eli noin 40 miljoonan euron budjetti.⁵

Komission alku oli hankala. Suomen tulevaan komissioon liittyen valtiosihteeri Paula Lehtomäen lausumaa Ylälle on laajasti kritisoitu esimerkiksi siitä, että hänen mukaansa komission johtajaksi on ajateltu suomalaisia henkilöitä.⁶ Kanadan totuus- ja sovintokomission puheenjohtajaksi nimettiin ensiksi tuomari Harry S. LaForme, joka ei kuulu alkuperäiskansaan. Hän kuitenkin erosi tehtävästään piakkoin viitaten erimielisyyksiin kahden apukomissaarin kanssa. LaFormen mukaan häntä itseään kiinnosti sovinto alkuperäiskansojen ja valtaväestön välillä, mutta apukomissaarit - joista vain toinen oli alkuperäiskansan jäsen - keskittyivät liikaa pelkäämään ”totuuteen”.⁷ Komissaarit eivät saaneet riitojaan sovittua ja loppujen lopuksi kaikki erosivat tehtävistään. Se että riita koski nimenomaan sitä, tulisiko totuutta vai sovintoa priorisoida osoittaa, että näiden kahden puolen tasapainottaminen ei ollut Kanadassakaan mitenkään yksinkertaista.

Lopulta komission puheenjohtajaksi nimettiin Murray Sinclair, joka oli Manitoban provinssin ensimmäinen alkuperäiskansaan kuuluva tuomari. Häntä tukemaan valittiin ansioitunut toimittaja ja kouluttaja Marie Wilson sekä entinen kansanedustaja Wilton Littlechild, Ermineskin Cree -kansan jäsen.⁸ Näin ollen komissiota johti kaksi alkuperäiskansaan kuuluvaa henkilöä sekä pitkään alkuperäiskansojen kanssa yhteistyötä tehnyt nainen, jonka puoliso on entinen asuntolakouluoppilas. Heidän johtamana, komission pääasiallinen tehtävä oli tuoda alkuperäiskansojen kokemukset asuntolakouluista koko kansan tietoisuuteen.

Asuntolakoulut ovat Kanadan alkuperäiskansoille kipeä muisto lähihistoriasta. Koulut toimivat yli 100 vuotta; viimeinen suljettiin vasta vuonna 1996. Ainakin 6.000 - todennäköisesti vielä useampi - lapsi kuoli valtion ja kirkkojen vetämissä kouluissa, ja monet kohtasivat fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa. Myös ero omasta perheestä, yhteisöstä, kulttuurista ja kielestä olivat traumaattista. Kuten jo mainitsin, Kanadassa asuntolakouluhistoria oli jonkin verran tunnettu jo ennen totuus- ja sovintokomissiota, mutta ennen komission työtä vain murto-osa kanadalaisista piti asuntolakouluja itsessään haitallisina.⁹ Haitan kansallinen tunnustaminen oli Kanadan totuus- ja sovintoprosessille keskeistä.

Käytännössä komissio keskittyi entisten asuntolaoppilaiden kokemusten kuulemiseen ja tämän historian tunnustamiseen ja *tallentamiseen*. Komissio vastaanotti yli 6.750 lausuntoa asuntolakoulun kokeneilta ja nauhoitti

---

⁵ <http://www.trc.ca/websites/trcinstitution/index.php?p=4>

⁶ <https://yle.fi/uutiset/3-9893778>

⁷ <http://www.cbc.ca/news/canada/chairman-quits-troubled-residential-school-commission-1.704043>

⁸ <http://www.trc.ca/websites/trcinstitution/index.php?p=5>

⁹ Flisfeder, 'A Bridge to Reconciliation', 15.

yli 1.355 tuntia heidän haastattelujaan.¹⁰ Komission tehtävänä oli myös järjestää seitsemän kansallista tapahtumaa ympäri maata, joissa valtaväestö ja alkuperäiskansojen jäsenet kokoontuivat käsittelemään kansallista traumaa. Tapahtumat kestivät yleensä useamman päivän ja niissä entiset asuntolakoulujen oppilaat saivat halutessaan kertoa kokemuksistaan. Laajemman yleisön lisäksi paikalla oli komission ja valtion edustajia. Tapahtumien yhteyteen oli järjestetty myös ”opetusteltoja”, joissa yleisö saattoi tutustua oman kotikuntansa asuntolakoulujen historiaan.¹¹

Tapahtumat järjestettiin pitkälti alkuperäiskansojen ehdoilla ja niissä eri kansojen perinteillä ja symboliikalla oli keskeinen rooli. Esimerkiksi syyskuussa 2013 Vancouverin tapahtuma avattiin seremonialla, jossa eri alkuperäiskansojen kanoottiryhmät meloivat paikallisia *Coast Salish* -kansojen edustajia vastaan. Tähän kuului myös lauluja, pyhän tulen sytyttäminen ja rumpujen soittoa. Tapahtuman aikana lavalla istui komission edustajien lisäksi *Coast Salish* -kansojen arvostettuja vanhempia jäseniä.¹²

Tapahtumista näkyi ja kuului alkuperäiskansayhteisöjen ja -yksilöiden ääni. Tämä näkyvyys ja kunnioitus asuntolakouluista selvinneitä kohtaan olivat keskeisiä luomaan ilmapiiriä, jossa selviytyjät pystyivät jakamaan muistonsa. Näitä tapahtumia suunniteltaessa otettiin huomioon taakka, jota monet edelleen kantoivat mukanaan. Kymmenen vuotta asuntolakouluja käynyt Lorna Standingready kertoi tunteneensa häpeää osallistuessaan ensimmäistä kertaa totuuskomission tapahtumaan.¹³ Hänestä tuntui alkuun, ettei hän ansainnut kunnioitusta, mutta tapahtuman ilmapiiri auttoi häntä käsittelemään asiaa. Hänen kertomuksestaan näkee selvästi kuinka tärkeää asuntolakouluista selvinneille oli saada näkyvää tunnustusta heidän kokemalleen vääryydelle. Totuuden esille tuominen yleisten tapahtumien kautta oli tärkeää sekä tiedottamaan asiasta koko kansalle että auttamaan alkuperäiskansoja käsittelemään traumaa omien yhteisöjensä sisällä.

Kanadan totuus- ja sovintokomissioon kohdistui myös kritiikkiä. Joidenkin mukaan komissio keskittyi muutamien rahoitetun vuotensa aikana liikaa ”totuuden” löytämiseen. Toisten mielestä komissio oli liian rajallinen keskittyessään pelkästään asuntolakouluihin sen sijaan, että olisi holistisesti käsitellyt valtion vääryyksiä alkuperäiskansoja kohtaan. Komission vuonna 2015 julkaisema loppuraportti on tässä suhteessa tärkeä. Raportti sisältää 94 toimintakutsua, jotka komissio näkee tarpeellisiksi sovinnon luomiseen. Komission johtaja Murray Sinclairin mukaan todellista sovintoa ei voikaan komission lyhyen elinkaaren aikana saavuttaa, vaan muutoksen on tapahduttava hitaasti monen sukupolven aikana. Hän siis näkee komission sovitteluprosessin ensimmäisenä osana - tuomalla totuuden esille, komissio loi pohjan sovintotyön jatkamiselle.

---

¹⁰ <http://www.cbc.ca/news/indigenous/truth-and-reconciliation-commission-by-the-numbers-1.3096185>

¹¹ John Milloy, 'Doing Public History in Canada's Truth and Reconciliation Commission', *The Public Historian* 35:4 (2013), 10-19.

¹² Sheryl Lightfoot, 'Revealing, reporting, and reflecting: Indigenous Studies research as praxis in reconciliation projects', Chris Andersen & Jean M. O'Brien toim., *Sources and Methods in Indigenous Studies* (2017) 298.

¹³ "...I went to three different residential schools in 10 years, in Saskatchewan and Manitoba... what stood out for me was when they did an honour song for the survivors. I didn't feel worthy. It's probably because of what happened to me. And then... I got to thinking... yes, I should be honoured and everybody should be honoured because we're here and we survived, and we're strong. We are strong people." Lorna Standingready, viittaus Lightfoot, 301.

Toimintakutsujen tarkoituksena on hyvittää asuntolakoulujen aiheuttamaa tuhoa. Toimintakutsut on jaettu kahteen osaan, ”Legacy” eli asuntolakoulujen perintö sekä ”Reconciliation” eli sovittelu.¹⁴ Legacy-osuus tunnustaa selkeästi sen, että asuntolakoulu- ja laajempi kolonisaatiohistoria vaikuttavat alkuperäiskansojen tämän hetkiseen tilanteeseen Kanadassa. Suositukset kertovat miten jatkuvia epäkohtia lasten hyvinvoinnissa, koulutuksessa, kielten ja kulttuurien säilymisessä, terveyden huollossa ja oikeusjärjestelmässä voisi korjata. Sovitteluosuuden toimintakutsut luovat suunnitelman sovintotyön jatkamiselle ja totuuden muistamiselle. Valtio kutsuttiin muun muassa avaamaan pysyvä arkisto asuntolakouluaineistolle, hyväksymään YK:n sopimus alkuperäiskansojen oikeuksista, lisäämään tietoa alkuperäiskansoista peruskoulujen opetussuunnitelmaan ja luomaan pysyvä kansallinen sovitteluneuvosto.

Koulutuksella on tässä keskeinen osa. Lapin ja Toronton yliopistojen professori Rauna Kuokkasen mukaan tämä on Kanadan mallin tärkein oppi Suomen sovittelutyölle - saamelaisista ja Suomen kolonisaatiohistoriasta ei tällä hetkellä kouluissa opeteta käytännössä mitään.¹⁵ Sovintoa ei voi rakentaa tällaiselle pohjalle. Kanadan loppuraporttiin sisältyikin paljon materiaalia asuntolakoulujen historiasta ja alkuperäiskansojen nykytilanteesta, joka soveltuu käyttöön kouluissa ja yliopistoissa. Tätä kautta komissio pyrki luomaan hyvän pohjan sovintotyön jatkamiselle. Komission toimintakutsut on myös painettu kirjaseen, joka on lähetetty yli 100.000 kanadalaiseen kotiin.

3.3. Anteeksipyyntöt

Anteeksipyyntö on tärkeä osa sovittelutyötä, mutta mikä tahansa anteeksipyyntö ei riitä. Vuonna 2009 Yhdysvallat pyysi virallisesti alkuperäiskansoilta anteeksi ja pyyntö liitettiin Obaman allekirjoittamaan puolustusmäärärahainsäädäntöön.¹⁶ Anteeksipyyntö oli tehty kaikkien kansalaisten puolesta, eikä valtion osuutta erityisesti tunnusteta. Mukaan liitettiin toteamus, ettei anteeksipyyntö millään tavalla oikeuttanut alkuperäiskansoja vaatimaan korvauksia. Anteeksipyyntöä ei myöskään missään vaiheessa esitetty suoraan alkuperäiskansojen edustajille, eikä sitä julkistettu millään tavalla, tai edes luettu ääneen.¹⁷ Mitä merkitystä on äänettömällä anteeksipyyntöllä?

Kanadan totuus- ja sovintokomission työssä valtion anteeksipyyntö oli keskeinen osa. Kanadan silloinen pääministeri Stephen Harper luki anteeksipyyntötekstin eduskunnassa kesäkuussa 2008.¹⁸ Se tunnusti valtion osuuden asuntolakouluissa ja myönsi, että sulauttamispolitiikka oli väärin. Anteeksipyyntö esitettiin englanniksi, ranskaksi ja kolmella alkuperäiskansakielellä. Siinä kerrottiin, että anteeksipyyntö on vain ensimmäinen askel tiellä kohti sovintoa. Valtion tunnustus oli erittäin tärkeä monille alkuperäiskansojen jäsenille.

¹⁴ Canadian Truth and Reconciliation Commission, 'Calls to Action', http://www.trc.ca/websites/trcinstitution/File/2015/Findings/Calls_to_Action_English2.pdf

¹⁵ Rauna Kuokkanen, 'Suomessa on tarvetta saamelaisasioiden totuuskomissiolle – Loppuraportti osaksi kouluopetusta', <https://faktaalavu.net/2017/11/21/suomessa-on-tarvetta-saamelaisasioiden-totuuskomissiolle-loppuraportti-osaksi-kouluopetusta/>

¹⁶ <https://www.congress.gov/bills/111/th-congress/senate-joint-resolution/14/text>

¹⁷ <https://indiancountrymedianetwork.com/news/a-sorry-saga-obama-signs-native-american-apology/>

¹⁸ <http://www.aadnc-aandc.gc.ca/eng/1100100015644/1100100015649>

Valitettavasti, Stephen Harperin alkuperäiskansapolitiikka pääministerinä myös osaltaan vaikeutti sovintotyötä. Jo anteeksipyyntöä seuraavana vuonna Harper väitti G20-maiden kokouksessa, että Kanadalla ei ole kolonisaatiohistoriaa. Hänen hallituksensa myös ajoi muutoksia alkuperäiskansastatukseen Kanadan laissa sekä konsultaatiovaatimuksen poistamista. Anteeksipyyntöt ja esiintymiset totuus- ja sovintokomissiossa vaikuttivat monista kolkoilta, kun Harper samalla esitti alkuperäiskansaoikeuksien vähentämistä.

Vaikka Justin Trudeau on julkisesti puhunut alkuperäiskansojen oikeuksien puolesta, hänen hallitustaan on kritisoitu siitä, ettei se ole juuri toteuttanut totuus- ja sovintokomission suosituksia. Alle kymmenen toimintakutsusta on tällä hetkellä toiminnassa. Lisäksi Trudeau on kannattanut energiaprojekteja kuten öljyputkia, joita monet alkuperäiskansat ja -järjestöt ovat äänekkäästi vastustaneet. Tämä on johtanut siihen, että monet näkevät Trudeauun lupaukset sovittelusta tyhjänä puheena.¹⁹ Jos toistellaan vaan lupauksia, mutta samalla valtio tukee käytäntöjä, jotka kieltävät alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuden toteutumista, ei suhteita alkuperäiskansoihin voi parantaa.

Sekä totuus että sovinto ovat tärkeitä osia sovitteluprosessia. Kertomatta totuutta ja hyväksymättä vastuuta ei voi siirtyä kohti sovintoa. Mutta jos vaikeiden muistojen ja kokemusten esille tuomista ei seuraa muutos, se voi entisestään rasittaa valtion ja alkuperäiskansojen suhteita.

Sovintotyö ei siis etene, jos samalla tuetaan hankkeita, jotka estävät alkuperäiskansojen oikeuksien toteuttamisen. Tämä on mielestäni tärkeä huomio myös Suomelle sovintokomissiota suunniteltaessa. Kanadan totuus- ja sovintokomission myötä yhä useampi kanadalainen tietää alkuperäiskansoista ja heidän historiastaan ja on valmis tukemaan heidän oikeuksien toteutumista käytännössä. Tässä on tärkeä viesti meille tutkijoille, saamelaisille ja muille Suomen kansalaisille. Siitä huolimatta miten Suomen sovintokomissio kehittyy, meidän on tarkasti seurattava valtion toimintaa ja sovittelun työtä nyt, komission toiminnan aikana ja myös pitkälle tulevaisuuteen. Meidän on yhdessä varmistettava, ettei Suomen sovintotyöstä tule pelkkää puhetta.

4. YHTEENVEDOT

SIRKKA AHONEN

4.1. Syyllisyys, hyvitys ja sovitus totuuskomission teemana

Teivo Teivainen viittasi puheenvuorossaan Latinalaisen Amerikan totuuskomissioihin, joiden toteuttamisesta ja tutkimuksesta hänellä oli omakohtaista kokemusta; hän on ollut mukana perustamassa Perun totuuskomissiota ja arvioimassa Chilen totuuskomissiota yhteydessä International Center for Transitional Justice -instituutioon.

---

¹⁹ Katso esim. satiirilehti Walking Eagle Newsin ”uutinen”: <https://walkingeaglenews.com/2017/12/01/trudeau-speech-consists-almost-entirely-of-word-reconciliation/>

Teivainen näkee ratkaisevan eron Etelä-Afrikan ja Chilen totuus- ja sovintokomissioiden välillä. Ero koskee totuuden, rangaistuksen, anteeksiannon ja sovinnon käsitteiden suhdetta. Hannah Arendtin mukaan anteeksi-antaminen edellyttää rangaistuksen mahdollisuutta. Etelä-Afrikassa komissio lähti liikkeelle totuudesta, jonka perusteella jotkut toimijat saivat armon ja vain raskaisiin rikkomuksiin syyllistyneet joutuisivat tuomioistuinten eteen. Chilessä sen sijaan sotilasdiktatuurin aikana ihmisoikeuksien rikkomiseen syyllistyneet toimijat oli diktatuurin kaaduttua armahdettu joukkona, mikä loukkasi uhrien ja heidän omaistensa oikeudentuntoa. Vuonna 1990 perustetun totuus- ja sovintokomission tarkoitus oli tuoda rikokset perusteellisesti esille totuuden saavuttamiseksi. Vasta totuus tekisi sovinnon mahdolliseksi.

Totuuskomissio on aina virallisen tahon, yleensä valtion ja joskus kirkon perustama. Valtio ottaa komission perustamalla vastuun historiallisesta totuudesta. Komission mandaatti on näin luonteeltaan julkinen ja virallinen. Komissaarit nimittää valtio, ja jotta komissio ei edustaisi pelkästään poliittista eliittiä, ihmisoikeusloukkausten uhrien ja heidän omaistensa edustuksen halutaan usein olevan vahva. Ulkopuolisten ja ulkomaalaisten asiantuntijoiden edustus perustuu usein siihen oletukseen, että ulkopuoliset asiantuntijat ovat puolueettomia. Ulkopuolisten ja ulkomaalaisten asiantuntijoiden edustus perustuu siihen, että ulkopuoliset asiantuntijat ovat puolueettomia. Koska he eivät kuitenkaan jaa uhrien kokemusta, etenkin alkuperäiskansojen oikeuksien tunnustamisen ja palauttamiseen paneutuneet komissiot ovat korostaneet uhrien ja heidän jälkeläistensä osallistumista.

Teivainen toi esille totuus- ja sovintokomiteoiden toivottavista ja mahdollisista vaikutuksista seuraavat:

- Totuus- ja sovintokomissio tuottaa kestäviä historiantulkintoja, jotka ovat oleellisia esimerkiksi kouluopetukselle. Opportunistisen neutraalin historian sijasta komissioiden raportit osoittavat, mihin ihmisoikeuksien rikkomuksiin menneisyyden vallankäyttäjät syyllistyivät yksilöinä ja yhteiskunnallisina luokkina.
- Komission raportteihin sisältyvät autenttiset kertomukset havainnollistavat ulkopuolisille ja jälkipolville ihmisoikeusrikosten kohteiksi joutuneiden yksilöiden ja ryhmien kärsimysten mitan.
- Komission tutkimustulokset osoittavat uhreille kuuluvien korvausten tarpeen ja suuruuden, ovat korvauksen sitten symbolisia, uhrien kärsimien vääryyksien tunnustamisia, tai materiaalisia.
- Komissioiden tulokset auttavat määrittelemään, tuleeko väärintekijät viedä tuomiolle vai riittääkö rikoksen tunnustaminen ja materiaallinen korvaus uhreille.

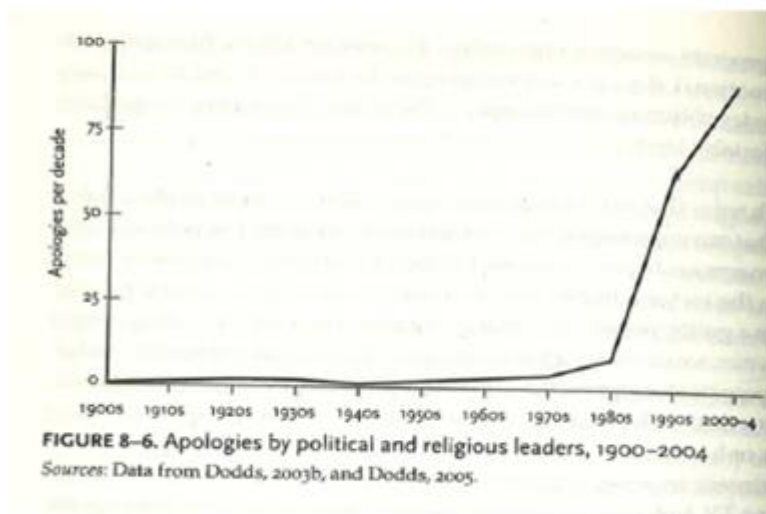
Totuus- ja sovintokomissiot, riippumatta niiden käsittelemien asioiden mittasuhteista, ovat eri puolilla maailmaa edistäneet yhteiskuntien sisäistä menneisyyden vääryyksien avointa käsittelyä, tavoitteena yhteiskunnan pystyminen tulevaisuuden rakentamiseen.

Teivaisen alustusta seuranneessa keskustelussa tuli esille saamelaisten edustajan Arvi Hagelinin epäily, onko kansainvälisillä esimerkeillä merkityvyyttä tulevan saamelaisten totuuskomission työlle. Kysymykseen antoivat osaltaan vastauksen saamelaiskäräjien ja oikeusministeriön edustajat seuraavissa tervehdyksissään.

4.2. Anteeksipyynnöiden politiikka

Jan Löfström käyttää menneisyyttä koskevista virallisista ja poliittisesti motivoituista anteeksipyynnöistä termiä ”institutionaaliset anteeksipyynnöt”. Hänen määrittelynsä mukaan ne ovat valtiollisen, kirkollisen, taloudellisen tai muun yhteiskunnallista valtaa käyttävän toimijan anteeksipyynnöksiä lähemmänsä tai kaukaisemman historian moraalisesti moitittavista tapahtumista, teoista tai ilmiöistä.

INSTITUTIONAALISTEN ANTEEKSIOPYNTÖJEN AIKA ("Age of Apology", Gibney et al., 201m)

Steven Pinker: *The Better Angels of Our Nature. Why Violence Has Declined*. 2011.

Myös kansainvälisen oikeushistorian käsitteestä transitional justice. Myös sorrettujen vähemmistöjen poliittinen aktiivisuus ja painoarvo ovat kasvaneet viime vuosikymmeninä. Lisäksi yhteisöt ovat uudella tavalla kiinnostuneet identiteettipolitiikasta ja sen symbolisista muodoista. Monissa maissa poliittiset toimijat ovat katsooneet tarpeelliseksi kasvattaa uskottavuuttaan luomalla itsestään moraalisia mielikuvia. Historian teorian tutkijat puhuvat historiankirjoituksen moraalista käänteestä, joka on tuonut menneisyyden tarkasteluun eettisen virituksen (ks. esim. Cotkin 2008) Ihmisoikeusajattelu on historiapuheessa moraalisen käänteen jälkeen ulotettu kauas aikaan ennen varsinaisten ihmisoikeuksien valistuksen aikana tapahtunutta sanktiointia. Löfström viittasi myös Norbert Elias'n näkemys ihmiskunnan vähittäisestä sivilisoitumisesta, joka on merkinnyt ihmisten kasvavaa kykyä samaistua toistensa koettelemuksiin.

Löfström erotteli anteeksipyynnöiden ja -antojen politiikassa seuraavat vaihtoehdot onnistumisen ja epäonnistumisen kuviot: ¹Anteeksipyynnöitä vaaditaan ja se saadaan, ²anteeksipyynnöitä vaaditaan mutta ei saada, ³anteeksipyynnöitä ei vaadita mutta sellainen saadaan, ja ⁴anteeksipyynnöitä ei vaadita eikä liioin saada. Kaikista vaihtoehdoista on viime vuosikymmenien ajalta eri puolilta maailmaa esimerkkejä.

Löfströmin mukaan myös anteeksipyynnöiden ja -antojen vaikutukset vaihtelevat myönteisistä kielteisiin. Myönteinen vaikutus ilmenee yhteisön jännitteiden lientymisenä ja kansalaisten helpottuneisuutena. Pahantekijöiden

Löfström totesi institutionaalisten anteeksipyynnöiden määrän nousseen jyrkästi 1980-luvulta lähtien, jolloin poliittiset toimijat eri puolilla maailmaa aktivoituivat pyytämään vääryyttä kärsineiltä väestön osilta anteeksiantoa (ks. kaavio). Anteeksipyynnöksiä ovat laukaisseet hyvin erilaiset historialliset kehityskulut. Poliittisten murrosten kuten esimerkiksi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeiset tilinteot ovat johtaneet anteeksipyynnöihin. Tällöin on kysymys

syllisyys ja häpeä hellittävät, ja uhrit ovat tyytyväisiä moraalisen ja ehkä myös juridisen tunnustuksen saamiseen. Koko yhteisön kannalta onnistunutta anteeksiantoa seuraa yleinen kansalaisuuden ja kansalaisten keskeisen lojaliteetin vahvistuminen.

Kielteisessä tapauksessa asianosaiset ajautuvat skeptisyyteen ja torjuntaan. Vaikka anteeksipyyntö olisi tapahtunut, sen vaatijat voivat katsoa sen tulleen liian myöhään tai olleen pinnallinen. Näin käy usein silloin, kun vaatijat saavat pelkän symbolisen anteeksipyynnön ilman materiaalia korvauksia. Pahantekijät puolestaan voivat juridisia ja taloudellisia seurauksia peläten kieltäytyä anteeksipyynnöstä, jolloin he tulevat pönkittäneeksi omaa pahantekijän identiteettiään.

Löfström tarkasteli myös anteeksipyyntöjen tapaa ja asemaa historiallisen ristiriidan sovittelussa. Anteeksianto riippuu paljolti siitä, puhuvatko osapuolet samaa kieltä eli jakavat yhteisesti käytettyjen termien merkityksen. Toinen anteeksipyyntöjen vaikutukseen liittyvä kysymys koskee anteeksipyynnön riittävyttä sovintoprosessissa. Anteeksipyyntöön saatu vastaus, vääryyden myöntäminen, on tulos sinänsä. Se antaa uhreille tunnon siitä, että heidän ihmisarvonsa on tullut tunnustetuksi. Pahantekijä ei myöskään välttämättä menetä kasvojaan, sillä anteeksipyyntö on moraalinen ele. Anteeksipyyntö ja -anto ovat usein olleet onnistuneimpia muilla keinoin edenneen hyvittämisen politiikan sinettinä enemmän kuin ensiaskeleena. Sovintoprosessin onnistuminen riippuu anteeksipyynnön, sovinnon ja hyvityksen keskinäisistä suhteista ja niiden muodostamasta pragmaattisesta jatkumosta.

4.3. Tervehdykset Saamelaiskäräjiltä ja oikeusministeriöltä

4.3.1. Saamelaiskäräjien tervehdys

Saamelaiset ovat viimeiset neljä vuotta keskustelleet totuuskomission perustamisesta. Keskusteluun ovat osallistuneet Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän saamelaisten edustajat. Keskustelijat ovat viitanneet Kanadan alkuperäiskansojen totuuskomissioon ja odottavat tulevalta komissiolta ennen muuta saamelaisten historian ja sen sisältämien vääryyksien näkyväksi tekemistä.

Saamelaiskomission perustamista ajaa mainittujen neljän maan saamelaisia edustava saamelaisten parlamentaarinen neuvosto. Suomen saamelaiskäräjät ovat kirjanneet vuosien 2016-2019 toimintaohjelmaansa totuuskomission perustamisen. Saamelaiskäräjät työstävät hanketta nimellä ”totuus- ja sovintoprosessi”, ja katsovat sen edellyttävän neljän tason kysymysten valmistelua. Tasot ovat seuraavat:

- Saamelaisten ja Suomen valtion suhteet
- Saamelaisten ja evankelisluterilaisen sekä ortodoksisen kirkon suhteet
- Eri saamelaistyhmiä keskinäiset suhteet
- Saamelaisten ja saamelaisalueen muun paikallisen väestön suhteet

Ensisijaisen tason muodostavat saamelaisten ja Suomen valtion suhteen ongelmat. Niiden korjaaminen edellyttää saamelaisten historiallisen kokemuksen näkyväksi tekemistä saamelaisten näkökulmasta. Keskeinen ongelma-alue on 1900-luvulla pitkään jatkunut asuntolakoulutoiminta eli käytäntö erottaa saamelaislapset ja -nuoret kodeistaan ja tuoda heidän keskitettyihin asuntoloihin koulua käymään. Käytännöstä seurasi paitsi oman kielen menetystä myös seuraavaan sukupolveen ulottuva ongelma: asuntoloissa kasvaneiden saamelaisten oli vaikea aikuisina luoda omille lapsilleen kodinomaista ilmapiiriä. Totuuskoimissio odotetaan näin käsittelevän näin maankäytöllisistä sosiaalisiin ja kulttuurisiin ulottuvia ongelmia.

4.3.2. Oikeusministeriön tervehdys

Johanna Suurpään mielestä saamelaisten kokemukset on hyvä suhteuttaa globaaleihin vähemmistöongelmiin. Kanadan koulu-uudistusprosessi on Suomelle hyvänä vertailukohtana. Suurpään mukaan saamelaiskäräjien ja valtion suhteet ovat toistaiseksi olleet vaikeat. Siksi alkuperäiskansojen oikeudet turvaavaa ILO-sopimusta ei ole saatu ratifioitua. Hallitus on kuitenkin linjannut sovintotoiminnan tapahtuvaksi saamelaisten itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen pohjalta. Eduskunnassa on myös vireillä saamelaislakia, johon kuuluu saamelaiskieliä suojeleva kieliuudistus. Totuuskomission mandaatti on työn alla.

Saamelaiskäräjien ja oikeusministeriön tervehdyksiä seuranneessa keskustelussa nousi esiin vetoamus ILO-sopimuksen pikaisesta solmimisesta. Suurpää kuitenkin katsoi, että saamelaiskäräjälaki on ensisijainen valtion ja saamelaisten suhteiden järjestelyssä. Toinen vetoamus koski muiden kuin porosaamelaisten ottamista mukaan totuus- ja sovintoprosessiin. Sanila-Aikio vastasi, että saamelaisalueen eri ryhmien välinen keskustelu on tiivistä ja kansainvälisiä kokemuksia hyödyntävä seminaari on valmisteilla. Keskustelussa viitattiin Ruotsin saamelaispolitiikkaa koskevaan *vitbok* -esimerkkiin ja Norjan suurkäräjien hankkeeseen, jotka molemmat tarkoittavat alkuperäisväestön kuulemisen järjestämistä kuultavia kunnioittavalla tavalla.

5. TUTKIJAPANEELI JA YLEISÖN KESKUSTELU

SIRKKA AHONEN

Tutkijoiden paneelin ja yleisön keskustelun polttopisteeseen nousi ennen muuta seuraavat kuusi kysymystä:

1. Kuinka kauan vastuu ihmisoikeuksia loukanneista teoista kestää, eli kuinka paljon aikaa osapuolilla on historian saatossa pyytää ja antaa anteeksi ilman että teko ja sen anteeksipyyntö menettävät merkityksensä? Entä kuinka laaja yhteisö voidaan katsoa syylliseksi vääryyteen - pitääkö esimerkiksi kaikkien eurooppalaisten kollektiivisesti pyytää anteeksi kolonialismia?
2. Ulottuuko vastuu teoista yli sukupolvien ja yli institutionaalisten katkosten?
3. Onko ihmisryhmillä, etenkin alkuperäiskansoilla, luonnonresursseihinsa, kieleensä ja kulttuuriinsa subjektiivisia oikeuksia, joita muiden tulisi kunnioittaa?
4. Edellyttääkö saamelaislasten asuntolakouluissa kokema kaltoinkohtelu anteeksipyyntöä ja myös korvaukset?

5. Miten tulisi ja voitaisiin hyvittää suomalaisten Itä-Karjalan miehityshallinnon ihmisoikeusloukkaukset?
6. Miten selvittää saamelaisten ja suomalaisten keskinäiset vääryyden kokemukset Inarin lapissa?

1. Vastaukseksi kysymykseen anteeksipyyntöjen aikarajasta panelisti Jan Löfström tarjosi esimerkkejä Euroopan keskiajalta. Paavi on pyytänyt anteeksi inkvisition toimia ja myös ristiretkiä. Panelisti Teivo Teivaisen mukaan vääryyden mittakaava vaikuttaa syyllisyyden keston. Esimerkiksi Amerikan orjuus on vielä 2000-luvulla tuntuva vääryys, joka kaipaa hyvitystä. Sama koskee eurooppalaisten harjoittamaa kolonialismia, jonka jättämä velka on edelleen ajankohtainen. Panelisti Löfström totesi kuitenkin anteeksipyyntöjen globalisoitumisen voivan johtaa niiden inflaatioon. Kovin laaja-alainen anteeksipyyntö on kovin abstrakti eikä vastaa sisäänsä sulkevien ihmisjoukkojen aitoja syyllisyydentunteita.

2. Kysymys vastuun ja anteeksipyyntöjen velvoitteen ylisukupolvisuudesta koskee nimenomaan valtaa käyttäviä laitoksia. Mittavien vääryyksien harjoittajat ovat olleet yleensä instituutioita, joista useimmat ovat ajan kuluessa ja poliittisten järjestelmien muuttuessa korvautuneet toisilla. Nykyisin valtaa pitävät laitokset torjua vastuunsa sillä perusteella, etteivät ne edusta vanhoja laitoksia eivätkä toimi niiden periaatteilla ja normeilla. Vastuun penääminen lakaneilta laitoksilta voi johtaa anteeksipyyntöjen merkityksen inflaatioon. Silti pääsääntö on, että moraalinen vastuu vääryyksistä on ylisukupolvista.

3. Vastuun jatkuvuuteen liittyy kysymys ihmisryhmien subjektiivisista oikeuksista. Keskustelijat paneutuivat nimenomaan oikeuksiin, joita saamelaisilla on alkuperäiskansan statuksensa perusteella. Alkuperäiskansojen subjektiiviset oikeudet luonnonresursseihinsa ja kulttuuriinsa on kansainvälisesti laajalti tunnustettu. Toisin on oikeuksien loukkaajien laita: on paljon ryhmiä, jotka eivät tunnista itseään pahanteon subjekteiksi. Onko esimerkiksi ”Suomi” saamelaisten oikeuksien loukkaajana toiminnan subjekti niiden loukkausten suhteen, jotka tapahtuivat ennen valtiollista itsenäisyyttä? Seminaarin keskustelijat olivat asiasta eri mieltä: osa katsoi, että vuonna 1917 syntynyt Suomen valtio vastaa vain olemassaolonsa aikaisista oikeuksien loukkaamisista, kun taas esimerkiksi panelisti Teivainen näki Suomen olleen toiminnan subjekti ainakin jo autonomian aikana. Kysymys vastuun ylisukupolvisuudesta laajeni näin kysymykseen vastuun yli-institutionalisuudesta. Alkuperäiskansojen subjektiiviset oikeudet törmäävät kysymykseen kuolleiden instituutioiden vastuusta.

4. Kysymys alkuperäiskansojen subjektiivisista oikeuksista kärjistyy käsiteltäessä saamelaisten asuntolakoulukokemuksia. Subjektiivisten kulttuuristen oikeuksien valossa saamelaislasten eristäminen asuntolakouluihin merkitsi kielen ja kulttuurin riistoa. Keskustelijat painottivat tarvetta kerätä subjektiiviset asuntolakoulukokemukset suullisena historiana. Henkilökohtainen haastattelu on tarpeeksi hienovarainen asuntolakoulujen traumatisoituneille kasvateille. Hienovaraisesti lähestyttyinä uhrit eivät hämmenny vaan ennemminkin kokevat itseensä kohdistuvan tutkimuksen vapauttavana. Seminaarin keskustelussa tuli esille myös tulkinta, jonka mukaan saamelaiset ovat jo kollektiivisesti työstäneet asuntolakoulukokemukset ja ovat valmiit siirtymään vaiheeseen, jossa etsitään ehtoja ja muotoja vääryyksien hyvittämiselle.

Korvauksia koskevassa keskustelussa panelisti Löfström toi esiin vaaran, että korvausvaatimukset voivat johdattaa komission prosessin juridisoitumiseen. Prosessista tulee silloin sovittelevan ja hyvittävän sijasta rankaisevaa. Panelisti Teivainenkaan ei katsonut kanonisen oikeuden käytäntöjen sopivan totuuskomissioihin. Länsimainen kanoninen oikeudenkäyttö perustuu ristikuulusteluun, kun taas totuuskomissioissa pyrkimys on rakentaa osapuolten kuulemisesta avoimia, luottamusta luovia keskusteluja. Kanoninen prosessi asettaa syylliset ja uhrin toisiaan vastaan, ja vastakkainasettelulla on taipumus jäädä pysyväksi. Esimerkiksi Etelä-Afrikassa totuuskomission perimmäinen tavoite oli *ubuntu*, keskinäinen myötätunto joka lujittaa yhteisöä.

5. Itä-Karjalan jatkosodan aikaisen miehityshallinnon ihmisoikeuksia loukkaava toimita toi keskusteluun historiallisen suomalaisen rasmin. Sen ilmenemismuodot ovat tulleet historiankirjoituksessa esiin vasta vähitellen, mikä on johtanut siihen, että vääryyksien hyvitys välittömästi kärsineille ei enää ole mahdollista. Silti Suomen historian kuvalle ja suomalaisten kansallisen identiteetin tarkistamiselle rasmin esiin tuominen oli hyväksi. On toivottava, että historian uudet tosiseikat siirtyvät oppikirjoihin ja julkiseen historiakulttuuriin. Tämä koskee myös saamelaiskomission lähitulevaisuudessa keräämää uutta kokemusaineistoa.

6. Tasapuolisuus on ollut kansainvälisten totuuskomissioiden ohjenuorana. Seminaarin keskustelijat toivat esiin Inarin Lapin suomalaisista ja saamelaisista koostuvan yhteisön, jota leimaa ryhmien taloudellisten etujen ristiriita. Totuuskomission idea ja tarkoitus edellyttää, että tasapuolisuus toteutuu sekä asianosaisten kuulemisessa että heidän odotustensa sovittelussa.

6. YHTEENVETO SEMINAARIN ANNISTA

SIRKKA AHONEN

Seminaarin luennot keskittyivät kansainvälisten totuuskomissioiden kokemuksiin ja niiden käsitteelliseen sisältöön. Eri maissa totuuskomissioiden toteuttajat ovat joutuneet ottamaan kantaa kysymyksiin oikeudenmukaisuuden ja sovinnon, armahdusten ja juridisten peruseriaatteiden sekä anteeksipyyntöön ja hyvityksen suhteista. Saamelaisten totuus- ja sovintokomission rakentajien odotetaan suhteuttavan käsitteparien eettiset ristiriidat asianosaisten jo tiedossa oleviin kokemuksiin ennen komission toiminnan alkua.

Kansainvälinen tarkastelu viittaa siihen, että vallanpitäjien ja valtaväestön vastuu historiallisista vääryyksistä ulottuu yli sukupolvien. Tämän oikeuskäsityksen mukaan on mahdotonta asettaa anteeksipyyntöille tai hyvitykselle selviä aikarajoja. Historiallisten laitosten kohdalla kuitenkin nousee esiin kysymys toiminnan subjektista: onko menneisyyden laitoksille objektiivisesti määriteltävissä seuraajat, jotka siten voitaisiin nähdä vääryyksien ka oikeudenloukkausten subjekteina? Uhrien subjektiivisten oikeuksien asemaa selvittää aikanamme kansainvälisesti omaksuttu periaate, jonka mukaan alkuperäiskansoilla on luovuttamattomia oikeuksia luonnonresursseihinsa ja kulttuuriinsa.

Kansainväliset esimerkit tarjoavat ohjenuoria totuuskomissioiden harjoitettavalle kokemusaineiston keruulle. Komissiossa ja sen kenttätyössä asianosaisten kohtaamisen tulee olla dialogista, tasapuolista ja pakotteetonta.

Kuulustelu ei sovi komission kuulemiskäytäntöihin, vaan asianosaisten tulee saada vapaasti kertoa kokemuk-
sistaan. Kanadan asuntolakokemusten keruun tapa noudatti tätä periaatetta, ja välttyi siten vahingoittamasta
jo ennestään traumatisoituneita kokijoita. Kaikkien osapuolten, niin väärintekijöiden kuin heidän uhriensa,
tulee saada komission kuulemisissa ääni, jottei komissio uhrien oikeuksia ajaessaan tule harjoittaneeksi voit-
tajan oikeutta.

Totuuskomission mandaatti on herkkä rakenne. Etelä-Afrikassa komission puheenjohtaja edusti historian mus-
tia uhreja, mutta komissaareiksi rekrytoitiin myös entisen valtaa hallussaan pitäneen valkoisen väestön jäseniä.
Kanadassa komission puheenjohtajuudesta käytiin kiista, joka päättyi alkuperäiskansan edustajan valintaan.
Suomessa mandaatin määrittelyä vaikeuttaa paitsi suomalaisten ja saamelaisten resursseista kilpaileva rinnak-
kaiselo Inarin Lapissa, myös saamelaisväestön jakautuminen kielellisesti erillisiin ryhmiin. Mandaatin kestävä
perusta on komission tuloksellisen työn kannalta ratkaiseva. Valtion ja saamelaiskäräjien odotetaan paneutu-
van mandaatin määrittelyyn huolella.

Kirkko ja valtio ovat jo symbolisesti pyytäneet anteeksi saamelaisilta heihin kohdistunutta taloudellista ja kult-
tuurista sortoa. Jan Löfströmin kansainvälisen tarkastelun mukaan anteeksipyyntö on pikemminkin lupaus hy-
vittämisestä kuin prosessin päätepiste. Seminaarin loppukeskustelu osoitti, että saamelaiset kallistuivat tähän
näkemykseen. Komissio tulee törmäämään anteeksipyyntöön ja hyvityksen suhteeseen ryhtyessään käsittele-
mään entisten asuntolakoulujen oppilaiden kielellisiä ja sosiaalisia menetyksiä ja edelleen alkuperäiskansojen
subjektiivisten oikeuksien kokonaisuutta.

HISTORIANS
WITHOUT
BORDERS

HWB.fi/totuuskomissio